

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Journal of Social Sciences
Cilt/Volume: 2005-2 Sayı/Issue: 11

YENİ YASAL DÜZENLEMELER IŞIĞINDA YEREL YÖNETİMLERDE YENİDEN YAPILANMA

Saadet AYDIN*

ÖZET

Son iki üç yılda Türkiye’de bir dizi yasa ardı arkasına TBMM’den geçirilerek, “yönetimsel reform” adı altında gündeme getirilmiştir. Reformun gerekçeleri ise, demokratik, etkin, verimli ve hızlı işleyen, hantallıktan ve bürokrasiden arındırılmış bir kamu yönetimi oluşturmak, küreselleşmeye uyumlu bir yeniden yapılanmayı gerçekleştirmektir. Bu çalışmada, yönetimsel yeniden yapılanma çabaları eleştirel bir bakışla incelenerek, gerekçeler üzerine bir tartışma zemini oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel yönetim, küreselleşme ve yerelleşme, yeniden yapılanma.

ABSTRACT

A series of laws have consecutively passed from the Grand National Assembly of Turkey and have been put on agenda as the “administrative reform”. Reason of the reform is to constitute a public administration, functioning democratically, efficiently, productively and rapidly, and which is refined from awkwardness and bureaucracy. It is expected from the reform to perform reconstructing of adaptation with globalization as well. In this paper, administrative renovation efforts are examined with critical opinion and are tried to settle down a discussion base on legal grounds.

Keywords: Local government, globalization and localization, subsidiarity, reconstruction.

* Yrd. Doç. Dr. AİBÜ İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

GİRİŞ

Türkiye'nin 40 yıllık AB yolculuğu, ulusal sermayenin küresel kapitalist ekonomiye eklemlenme kararlılığının bir göstergesidir. 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Anlaşması ile başlayan bu yolculuk, Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve toplumsal sistemlerinde belirginleşen yapısal değişimlerin de sürecini oluşturur. Bu noktadan sonra Türkiye, Avrupa uluslar ailesinin üyesi olmak için, bir yeniden yapılanma çabası içine girmektedir.

1980'lerin siyasal söylemlerine yerleşen küreselleşme ideolojisi, ekolojik denge ve çevre sorunlarını ön plana çıkararak, zengin ya da yoksul ayrımı yapmaksızın tüm ulusların gündemine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Sermayenin ve metaların önündeki ulusal-siyasal engelleri kaldırmaya yönelik bu proje, çevre sorunlarının sınır tanımayan niteliğine vurgu yapılarak, ulusal kalkınma ve büyüme çabalarını, sanayileşme izlencelerini, tüketim kalıplarını ve kentsel yerleşim-yaşam boyutlarını içine alan bir düzlemde formüle edilmektedir. Yerel sorunlara küresel çözümler sunan uluslararası örgütler ve finans kuruluşları aracılığıyla, Afrika'dan Asya'ya, Amerika'dan Avrupa'ya kadar dünyanın her bir köşesine uzanan bir sermaye ağı oluşturulmaktadır. Ve bu güçlü ağ kendisine yerleşim mekanı olarak büyük kentleri seçmekte, sermaye talebi olan gelişmekte olan ülkeler ise bu sermayeyi kendisine çekebilmek için, belirli kentlerini "dünya kenti"¹ olma yarışına sokmaktadır.

Kentlerin sermayeyi kendilerine çekmeleri için, bir takım özelliklere sahip olmaları, yaşam kalitesi ve lüks tüketim olanaklarını sunmaları gerekir. Bir diğer deyişle, küresel sermayenin isterleri doğrultusunda biçimlendirilip yönetilmeleri gerekir. Ancak, bu yeni kent modeline güçlü üniter devlet yapısı dar gelmektedir. Kent yönetimlerinin esnek bir hareket alanına gereksinimleri doğmaktadır. Yatırımcı, girişken, uluslararası sermaye çevreleri ile ilişkiye girebilen, borçlanmaktan korkmayan bu yeni kent yönetim modeli, Türkiye'de 1930 yılı koşullarının Belediye Yasası ile işleyemez duruma gelmiştir. Avrupa ya da Amerika kentlerindeki mekan görüntüleri renkli ekrandan oturma odalarına akan kentli nüfus, aynı mekanları talep etmeye, aynı yaşam biçimlerini taklit etmeye, tüketim taleplerini çeşitlendirmeye başlamıştır. Tam da bu noktada küresel kapitalizm, küreselleşme ile yerelleşmeyi birbirini tamamlayıcı bir model olarak, ulus devletlere önermektedir. Küreselleşmenin

¹ KEYDER, Çağlar ve Ayşe ÖNCÜ (1993), *İstanbul And The Concept of World Cities*, İstanbul: Economy and Society- Friedrich Ebert Vakfı.

önünde bir engel olarak görülen ulus devletlerin siyasal ve yönetsel sınırları, modern yerellik anlayışı ile aşılabacaktır.

1. Durum Belirlemesi

Türkiye’de 1980’li yıllarda ortaya çıkan siyasal-yönetsel ve ekonomik yeniden yapılanma, yeni liberal ekonomi koşullarında bir yeniden yapılanma projesidir. Bu projenin temelleri her ne kadar 1970’lerin sonlarında atılmışsa da asıl etkileri 1980’lerin ikinci yarısında ortaya çıkmış ve yayılarak toplumsal yaşamı etkileyen düzeye ulaşmıştır. Özellikle kentsel yaşam ve mekanlarda belirginleşen bu değişimlerle toplumsal sınıflar arasında keskin ayrımlar oluşmaya başlamış, bu ayrım, dışarıya karşı yalıtılmış kendine yeterli lüks konut siteleri, dev alış veriş merkezleri, Amerikan tarzı gece kulübü, kafe, bar, fast-food lokantalar, bol yıldızlı oteller ve kumarhaneler, döviz büfeleri, yabancı sermayeli banka ve sigorta şubeleri ile kentsel mekanı biçimlendirmiştir. Diğer yandan ise gerek özeysel gerekse yerel yönetimlerce başlatılan büyük altyapı projeleri ve imar çalışmaları da kentlerin yeniden biçimlenmesinde önemli roller oynamışlardır.

Kentsel mekandaki bu değişimin gerisinde, 1970’lerin kapitalist sermaye birikim süreçlerindeki bunalım yer almaktadır. Dünya ölçeğinde yaşanan ve görünen yüzünde petrol fiyatlarının ani ve yüksek oranlı artışı yer alan bu yapısal kriz, dünya ekonomisinde yeni bir kurumsallaşmaya, ulus devletten, ulus devlet üstü kurumlara geçişe yol açmıştır. Bilgi-iletişim ağlarının ve teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile sermayenin önündeki coğrafi engeller kalkarken, hem dolaşım hızı hem de hacmi artan sermaye, kendisine uygun mekanların peşine düşmüştür. Bu mekanlar, önceki satırlarda sözü geçen “dünya kentleri”dir. Harvey,² dünya kentini “... telekomünikasyon merkezleri, hava limanları ve sabit iletişim link sistemleri ile donatılmış, geniş bir finansal, hukuki, ticari ve altyapı hizmetleri ağına sahip merkezler” olarak tanımlar. Bu kentler, istenen türde sakinleri kendisine çekebilmek ve ulus aşırı sermayeye ev sahipliği yapabilmek için özgün bir imaj geliştirmekte ve diğer kentlerle rekabete girmekte ısrarcı olacaktadırlar. Sermayenin kente gelmesi, kentin ise sermayeyi çekmesi, pazar ekonomisinin arz-talep dengesine benzer bir mekanizmada gerçekleşmektedir. En azından başlangıçta, mekan değil ama mekanın kolaylıkları satışa çıkarılmaktadır. Barınma, ulaşım, iletişim, finans ve eğlence gibi mekansal özelliklerin niteliği, küresel sermayenin mekana

² HARVEY, David (1999) *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. Sungur Savran), 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, s. 329.

gelişinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında İstanbul³, tipik özellikleri, imajı ve sağlanan ayrıcalıkları ile, 1980 sonrasında dünya kentleri arasından hızla yükselmektedir.

Kentlerin öneminin gittikçe arttığı 1980'lerde ve özel sektör ile yerel yönetimlerin birlikte hizmet sunduğu 1990'larda örgütlü sermaye kesiminin yerel yönetimlere ilişkin yeniden düzenleme talepleri de yükselmeye başlamıştır⁴. TÜSİAD'ın başını çektiği bu sermaye kümeleri, özellikle büyük kentlerin yönetim yapılarının daha yatırımcı ve girişken olması ve piyasa ekonomisi koşullarında işgörmesi için akçal ve yapısal yönlerden güçlendirilmelerini, özerk ve demokratik bir yönetim yapısına kavuşturulmalarını talep etmektedirler⁵. Ancak, bu talepler bir süre sonra yakınmaya dönüşecektir. Çünkü, 1990'ların ekonomik ikliminde, yerel yönetimler hizmet sunma biçimlerinde çeşitliliğe giderken, özellikle şirketleşmenin yaygınlık kazanması ve hemen her türlü hizmetin yerel yönetimlerin kurduğu ya da sermayesinin çoğunluğu yerel yönetimlere ait şirketlere gördürülmeye başlanması, özel sektörü rahatsız etmeye başlamıştır. Bir rakam verilecek olursa, 1998 yılı sonunda, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı verilerine göre, yerel yönetimler tarafından kurulmuş ve/veya yerel yönetimlerin ortak olduğu 680 şirket bulunmaktadır⁶. Bu durum, yerel yönetimlerin BİT'leşmesi (Belediye İktisadi Teşekkülleri) olarak adlandırılıp eleştirilmiştir.

1983'den sonra siyasi partiler için de en önemli hedeflerden birisi, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyük kentlerin yönetimlerini ele geçirmek olmuştur. Genel seçimlerde başarısız olup yerel seçimlerde belediye başkanlıklarını kazanan partiler, kendilerini iktidar olarak görebilmektedir. Çünkü adı geçen kentlerde oluşturulan Büyükşehir belediyesi statüsü ile bu kentlerin yerel yöneticilerine verilen kaynak ve yetkiler genişletilmiş, emlak vergilerinin de belediyelere bırakılması ile muazzam bütçelerle iş görme olanaklarına kavuşmuşlardır. Küçülen devletin uzantısı olarak geleneksel pek çok belediye hizmeti, özel kişi ve kuruluşlara ihale, yap-işlet-devret (ya da

³ TEKELİ, İlhan (2001), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, Ankara: İmge yayınları, s.91.

⁴ 1990'larda Yerel yönetimlerin güçlendirilmesine ilişkin talepler için şu kaynaklara göz atılabilir: TOBB (1996), *Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılması*, Yerel Yönetim Reformu Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: TOBB Genel Yayın No: 303-BÖM- 33 ve TOKİ (1993), *Türkiye'de Yerel Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi*, Raporlar Dizisi 1, TOKİ ve IULA-EMME, İstanbul: Kent Basımevi.

⁵ TÜSİAD (1995), *Yerel Yönetimler Sorunlar Çözümler*, İstanbul: Yayın No. TÜSİAD-T/95-9/184.

⁶ DPT (2001). *Yerel Yönetimler*, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s.87.

devam et) gibi yöntemlerle gördürülmeye ya da belediye bürokrasisinin dışında kurulan şirketlere devredilmeye başlanmış; istihdam ve personel kullanımında taşeronlaşma artmıştır⁷. Özellikle 1990'ların sonlarına doğru hız kazanan bu şirketleşme- özelleştirme- taşeronlaşma dalgası, merkezi yönetimden yerel yönetime, yerel yönetimden özel sermaye kesimine bir kaynak ve hizmet aktarım düzeneğine dönüşmüştür⁸.

1980'lerde hacmi artan dış borçlar, iç borçlarla birleştiğinde 2000'li yıllara, sürdürülemez bir dış denge ve mali açık ile girilmiştir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumlarından talep edilen kredilerin karşılığı ise ülkede yapısal değişim içeren projeler olmuştur⁹. Bu nedenle, ülke içi dinamikler değil, dış dayatmalar ile küresel sermayeye eklenme kararlılığının birleşiminden 2004 reformu doğmuş ve bu reform çalışmalarında atılan her adımdan, bu ülkenin halkından önce IMF bilgi sahibi olmuştur. Verilecek krediler öncesi yapılan gözden geçirmeler, reformların doğrultusu ve dozunun küresel sermaye örgütü IMF tarafından onaylanmasından başka bir şey değildir. Ancak, muhafazakar bir kimliğe sahip iktidarın reformu sahiplenmesi ve bir demokrasi havarisi edası ile savunması, oldukça ironik bir durumdur.

Yerel yönetimlerde yapılan tüm yeniden düzenleme çalışmalarının temel ortak özelliği, tıpkı merkezi yönetime ilişkin çalışmalarda olduğu gibi, daha az devlet, daha çok özel kesim anlamına gelmektedir. Sosyal devlet anlayışının terk edildiği, tüm kamu hizmetlerinin serbest piyasa ilkelerine göre özel kesime devredildiği, yurttaş ya da kenttaş kavramlarının yerini müşteri kavramına bıraktığı bu neo-liberal sistemde, yerel yöneticiler de karlılık, verimlilik ilkelerine göre çalışan şirket yöneticilerine dönüşmektedir. Yerel yönetimlere subsidiarity (yerellik) ilkesi gereği daha çok yetki ve görev verilmesi, özelleştirmeye önemli bir kurumsal ve yasal dayanak oluşturmaktadır. Belediyelerin bürokratik yapısı dışında hizmet vermeyi kural haline getiren başkanlar, kamu kaynaklarını yerli ya da yabancı özel sermaye kesimlerine aktaran aracı konumuna gelmektedirler. Salt yerel mal ve hizmet sağlanması yoluyla değil, sermaye piyasalarından ya da uluslar arası finans kurumlarından borç ya da bağış kabul ederek de bu aktarım gerçekleşmektedir. Kent yönetimleri, işletme yönetiminin temel ilke ve amaçlarını gerçekleştirmeye

⁷ KETENCİ, Şükran (24.02.1994), *Taşeron Belediyecilik Geliyor, Cumhuriyet*.

⁸ DPT (2001), s.10.

⁹ DİNÇER, Ömer ve Cevdet Yılmaz (2003), *Değişimin Yönetimi için Yönetimde Değişim, Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma:1*, Ankara: Başbakanlık, s.25.

çalışan, özelleştirme yöntemlerini iyi bilen ve uygulayan ve kentsel ekonomide önemli bir kaynak aktarım görevini yerine getiren yapılara dönüşmektedir.

2. Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma

2004 yılının ikinci yarısına “kamuda reform” iddiası taşıyan bir dizi yasa metni ile girilmiştir. Bu metinler, “kamu yönetimi temel kanunu tasarısı”nın tamamlayıcıları niteliğinde olan belediye, Büyükşehir belediyesi ve il özel idaresi yasa tasarılarıdır. TBMM’den geçerek Cumhurbaşkanı’nın önüne getirilen bu yasalardan Büyükşehir Belediyesi Kanunu dışındakiler, Cumhurbaşkanı tarafından, yeniden görüşülmek üzere Meclis’e gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı yasaları, hukukun genel ilkelerine, anayasal kurallara ve kamu yararına uygunluk açısından inceleyerek kararını bildirmiştir.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu: 5227 sayılı “Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun” (KYTK) metnine ilişkin inceleme sonucunda, yasa ile yapılan düzenlemenin asıl amacının “merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında ve ikinciler yararına yeni bir görev ve yetki bölüşümü yaratmak ve kamu hizmetlerinin özel sektöre gördürülmesi konusunda yönetime genel yetki vermek” olduğunun (dikkatlerden kaçmadığının) altı çizilmiştir¹⁰. Yeni yasada, Anayasada benimsenmiş olan üniter merkezî devlet yapısına, yani siyasal ve yönetsel merkezîyetçiliğe aykırı bir takım düzenlemelerin yer aldığı belirtilmiştir. Bunlar:

-Merkezi yönetimin özel görevli, yerel yönetimin genel görevli sayılması,

-Merkezi yönetimin örgütsel ve işlevsel yönlerden zayıflatılması,

-Güçlü merkezi yönetim yerine güçlü yerel yönetim modelinin benimsenmesi

-Kamu hizmetlerinin hemen tümünün yerelleştirilmesinin ve özelleştirilmesinin yolunun açılması şeklinde olup, bu haliyle yasanın, Anayasa’da öngörülen tekil devlet yapısına, “idarenin bütünlüğü”, “yetki genişliği” ve “idari vesayet” ilkelerine ve kamu yararına uygun düşmediği belirlenmiştir. Bu gerekçelerle 5227 sayılı yasa, 14’ü esas, 8’i geçici madde olmak üzere toplam 22 maddesinin tekrar görüşülmesi isteği ile 03.08.2004 tarihinde TBMM’ne geri gönderilmiştir. Tasarı Mayıs 2005 tarihinde halen TBMM’nde bekletilmektedir.

¹⁰ http://www.cankaya.gov.tr/tr_html/ACIKLAMALAR/3.8.2004-2819.html

Gerçekten de bu tasarının devleti küçültme ve özelleştirmeyi hızlandırma açısından oldukça elverişli bir zemin oluşturacağı açıkça görülmektedir. Özellikle m. 5/e'de yer alan subsidiarity ilkesi ile, getirilmek istenen yetki, kaynak ve görev paylaşımına ilişkin yeni düzenleme, çeşitli yönlerden eleştirilmektedir. Yurttaş yerine, hiçbir ulusal ya da yerel aidiyet duygusu içermeyen bir kavram kullanılmaktadır. Bu kavram, "hizmetten yararlanan" dır.

İl Özel İdaresi Kanunu: 5197 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu Tasarısı üzerinde yaptığı inceleme sonucunda Cumhurbaşkanı, biri geçici madde olmak üzere toplam 14 maddesinin tekrar görüşülmesi istemi ile 10.07.2004 tarihinde tasarımı TBMM'ne geri göndermiştir. Genel olarak bu yasa ile ilgili eleştiriler de KYTK'na yapılan eleştirilere koşut, Anayasa'daki tekçi yapıya aykırılık üzerine odaklanırken, bazı maddelerin KYTK ile çeliştiği ve özellikle il yönetimine bırakılmaya çalışılan milli eğitim ile ilgili görevlerin, laik eğitim ilkesinden sapmalar yaratabileceği endişesi ifade edilmektedir. 5197 sayılı yasa tasarısı TBMM'nde yeniden görüşülüp gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu adı altında (4 Mart 2005 tarihinde 25745 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak) yürürlüğe girmiştir.

Belediye Kanunu: Cumhurbaşkanı, 5215 sayılı Belediye Yasası'nı, 3, 14 ve geçici 4. maddelerinin tekrar görüşülmesi istemi ile, TBMM'ne 22.07.2004 tarihinde geri göndermiştir. Gerekçede, 3. maddedeki düzenleme ile belediyelerin genel yönetimle ilgili konuları içeren biçimde genel yetkili yönetim birimi gibi tanımlandığı, bunun da Anayasa'nın 126 ve 127. maddelerine aykırı olduğu belirtilmiştir. 14. maddedeki düzenleme ile de görev ve yetkilerin genel ve soyut olarak belirtilmesinin, aynı gerekçe ile Anayasa'nın aynı maddelerine aykırılık oluşturduğu; geçici 4. maddedeki düzenlemenin ise af niteliği taşıdığı için Anayasa'nın 87. maddesine ters düştüğü ve hukuk devleti ve eşitlik ilkelerine uygun düşmediği belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın bu eleştirilerine karşın, tasarı, TBMM'den aynen geçerek yasalastırılmış, ancak Anayasa Mahkemesi açılan bir dava sonucunda yasayı 18 Ocak 2005 tarihinde şekil yönünden iptal etmiştir. Yasal boşluk doğmaması için yasanın yürürlüğü durdurulmamış, düzeltme için altı aylık süre tanınmıştır. Yani şekil yönünden iptal edilen yasa, halen yürürlüktedir.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu: 10.07.2004 tarihinde TBMM'nde kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 16.07.2004 tarihinde yayımlanmıştır¹¹.

¹¹ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5216.html>.

Büyükşehir Belediyesi Yasası'nda en çok dikkati çeken madde, 7. maddenin borçlanmaya ilişkin e bendidir. Bu bentte, "Belediye Kanununun 68 ve 72. maddelerindeki yetkileri kullanmak." gibi kısa bir cümle ile belediye yasasının 68 ve 72. maddelerine göndermede bulunularak, borçlanma, tahvil ihracı, borç ve alacakların takas ve mahsubu gibi konularda belediyelere verilen yetkilerin, Büyükşehir belediyesi için de geçerli olduğu belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın yeniden görüşülmek üzere Meclise gönderdiği ve henüz yasalaşmamış olan 5215 sayılı Belediye yasa tasarısının 68. maddesinde, dış borçlanma; İller Bankası'ndan yatırım kredisi ve nakit kredi kullanımı; tahvil ihracı; belediye, bağlı kuruluş ve ortak oldukları şirketlerinin toplam borç stoklarının üst sınırı; iç borçlanma kararının alınması için gerekli koşullar gibi konular düzenlenmektedir. 72. maddede ise, belediyelerin "Hazine alacakları hariç olmak üzere,... genel bütçeli kuruluşlardan, sosyal güvenlik kuruluşlarından, mahalli idarelerden ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından olan özel hukuk ve kamu hukukuna tabi alacak ve borçları takas ve mahsup edilir.", düzenlemesi yer almaktadır. Bu iki düzenleme, belediyelerin finansman olanaklarını geliştiren ama bunu yaparken belediyeleri gerek ulusal gerekse uluslararası sermaye piyasalarına ve mali piyasalara tabi kılan bir yaklaşım içermektedir. Alacak ve borçların takas ve mahsubu yolu ile de nakit akışındaki sıkıntı hafifletilmeye çalışılıyor gibi görünmektedir. Özellikle büyük miktarda kaynak ve ileri teknoloji gerektiren yatırımlar için gereken borçlanmalarda üst sınırlamanın kaldırılması ve bu durumda dış borçlanma için Hazine görüşünün alınmasının gerek ve yeter koşul olması, kamu maliyesinin gelecekte yaşayabileceği krizlere önemli bir katkı yapacaktır.

Cumhurbaşkanı'nın, yasa metinleri üzerinde Anayasa'ya uygunluk açısından yaptığı incelemeler sonucunda verdiği geri gönderme kararları, gerek siyasal partiler gerekse basın mensupları arasında sert biçimde eleştirilmektedir. Cumhurbaşkanı'nın veto kararını, "yetki kiskançlığı", "tek parti dönemine özlem", "mantık dışı" ve de "çağın gerisinde" gibi ifadelerle eleştiren¹² bazı köşe yazarları, veto gerekçesinde ısrarla altı çizilen Anayasa'ya aykırılık anlatımını anlamazdan gelmektedirler. Meclis'e açıkça önce Anayasa'nın değiştirilmesi gerektiği başka nasıl anlatılabilir? Üstelik yapılan eleştiriler tamamen öznel ve siyasette daha önce yaşanmış krizlerin öcünü almaya yönelikmiş izlenimi vermektedir. Katı merkezîyetçilikle suçlanan Cumhurbaşkanı, sanki kendi hazırladığı ve savunduğu bir Anayasa'nın hükümlerinin koruyucusuymuş gibi saldırıya uğramaktadır. Oysa, özellikle KYTK tasarısı ile getirilmeye çalışılan yeni düzenlemeler, bir çok kesim

¹² Radikal, 23.07.2004.

tarafından yoğun eleştirilere konu olmaktadır. Akademik çevrelerde başta *subsidiarity* olmak üzere, *yönetişim*, düzenleyici etki, insan kaynakları yönetimi, performans ölçütleri, stratejik planlama gibi genellikle işletme ağırlıklı kavramlarla ifade edilen yeni düzenlemeler, üzerinde en çok tartışılan noktaları oluşturmaktadırlar¹³.

KYTK'nun 5. maddesinde yer alan ve Cumhurbaşkanının çekince koyduğu *subsidiarity* ilkesi, uygulamada, iki ucu keskin bir kılıç gibi, farklı sonuçlar yaratabilecek esnekliğe sahip görülmektedir. Yasa gerekçesinde yer alan, hizmetin hizmetten yararlananlara en uygun ve en yakın birimlerden sağlanması ifadesi, değişik çağrışımlara yol açmaktadır. Hizmetten yararlananlara en uygun ve en yakın birimle ne kastedilmektedir? Bu birimler arasında özel sektörün yer aldığı kuşkusuz. Ancak, hizmetten yararlanan, bedelini ödeyebilen müşteri mi, yoksa yerel halk, yurttaş ya da yerdeş mi olacaktır? Merkezi yönetimden yerel yönetime aktarılan bir kamu hizmeti, yerel yönetimin de özel sektöre hizmeti aktarması ile bir piyasa hizmeti gibi fiyatlandırılacaktır. Bu durumda kamu yararı nasıl gözetilecektir? Hazırlanan yasalar ve tasarımlarda kamu yararından, toplumsal fayda ve gönenc kavramlarından çok etkinlik ve verimlilik kavramlarının yer alması, kafalarda bu yönde soru işaretleri yaratmaktadır. Kavramların netlik kazanmaması ve ithal olması, uygulamada aksaklıklara ve yoruma göre değişebilecek sonuçlara yol açacaktır. Bu bağlamda öncelikle *subsidiarity* ilkesinin nasıl bir anlam içerdiğini görmek gerekir.

Liberal devlet anlayışında birey, bütünün bir parçası değil, özgür iradesi ile bütünü kuran yani devlet ve toplum karşısında birincil ve daha önemli olan bir yapıyı temsil eder. Bireyin özgür iradesi ile ve belirli amaçlara ulaşmak üzere bir araç olarak kurduğu devlet, onun özgürlüğünü tam olarak gerçekleştirmek ve kısıtlamamakla yükümlüdür¹⁴. Kısaca devlet birey karşısında "subsidiare"dir. Gereksizce toplumsal yaşama ve bireyin özgürlüklerine müdahale etmeyecek, ancak bireylerin belirlediği amaçları gerçekleştirmek için faaliyette bulunacaktır. Devlet ile birey karşı karşıyadır. Oysa ortaçağ siyasal düşüncesinin *subsidiarity* ilkesinde, kralın ve kilisenin baskısı karşısında bireyin özgürlüğünü ve haklarını koruma endişesi vardır ve

¹³GÜLER, Birgül Ayman (2004), Yerel Yönetim Taslakları Üzerine Değerlendirme, Cumhuriyet, 24 Şubat 2004; ayrıca KOÇ, Yıldırım (2003), Kamu Yönetimi Reformu: Devleti "Yeniden Yapılandırmak" mı, "Üniter Yapıyı Zayıflatmak" mı?, Stradigma.Com, Aylık Strateji ve Analiz e-dergisi, Ekim 2003, Sayı 9.

¹⁴CANATAN, Bilal (2001), *Yerellik İlkesi*, Ankara: Galeri Kültür Yayınevi, s.21.

bu düşüncede birey devletle doğrudan karşı karşıya gelmez. Devlet ile birey arasında, aile, lonca, dernek, yerel yönetim gibi toplumsal yapılar vardır ve egemenliğin kaynağı bu toplumsal yapılar ile üst kamusal kurum arasındaki sözleşmedir. Birey, aile, mahalle, belediye, eyalet ve devlet gibi alttan başlayıp yukarıya doğru örgütlenen toplumda öncelik ve önem sırası en alttan başlar. Yani, “kurucu güç kurduğu yapıya göre öncelik sahibidir ve üstündür”¹⁵

Kamu hukuku açısından bakıldığında yerellik ilkesi, alt ve üst düzey yönetim birimlerinin mutlak egemenlik alanındaki yetkileri tanımlandıktan sonra, her iki düzey için ortak olan yetki alanlarında önceliğin alt düzeye verilmesini önerir. Yani alt düzeydeki yönetime tüm yetkilerin bırakılması söz konusu değildir. Yapılması gereken, alt düzeyde yani bireye yakın olan yönetim düzeyinde yetki alanının olabildiğince geniş ve ayrıntılı biçimde tanımlanması, üst düzeyde ise dar tutulmasıdır. Yerel birimin özekselleştirilmiş yönetim karşısındaki özerkliğini destekleyip güçlendirmek, özekselleştirilmiş yönetimin görevi olmaktadır¹⁶. İlkenin işleyişi ise, “üst birimin, alt birimin yetersiz kalması durumunda ve yetersiz kaldığı ölçüde müdahale ederek alt birimin yeniden işlevini yerine getirebilecek düzeye gelmesi amacıyla sınırlı olarak yardım etmesi” ne dayanmaktadır¹⁷.

Günümüzde yerellik ilkesinin ön plana çıkışının temelinde, Avrupa Birliği çatısı altında toplanan ulus devletlerin egemenlik kaygısı yer almaktadır. 7 Şubat 1992’de AB’nin kuruluşunu belgeleyen Maastricht sözleşmesinde açıkça yer alan subsidiarity ilkesi, Birlik ile üye devletlerin ortak yetki alanlarındaki konularda, üye devletin yetersiz kalması ve Birliğin daha etkili olacağı düşüncesinin kabul edilmesi durumunda, Birliğin harekete geçmesini öngörür¹⁸. Bu düzenlemeye yol açan kaygının altında ise, Avrupa Ekonomik Topluluğu (Birlik öncesi oluşum) üyesi devletlerin, birlikleşme sürecinde karşı karşıya kaldıkları zorlayıcı düzenlemeler yatmaktadır. Topluluk organları, birlikleşme idealini gerçekleştirme uğruna, üye devletlerin iç mevzuatlarında değişiklikler yapılmasını zorlarken, özellikle ekonomik yaşama müdahale konusunda iç hukuklarına neredeyse hiçbir hareket alanı

¹⁵ CANATAN, 2001, s.19.

¹⁶ KELEŞ, Ruşen (1995), *Hizmette Halka Yakınlık (Subsidiarity) İlkesi ve Yerel Yönetimler, Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 4, Sayı 1, ss:3-14, Ankara: TODAİE, s.5.

¹⁷ CANATAN, 2001, s.41.

¹⁸ CAROZZA, Paolo G. (2003), *Subsidiarity as a Structural Principle of International Human Rights Law*, s. 50 *The American Journal of International Law*, Vol. 97:38, ss: 39-79, <http://www.asil.org/ajil/carozza.pdf>, indirilme tarihi: 21 Ekim 2004.

bırakmamıştır. Topluluk hukuku, iç hukukun üzerinde ve bağlayıcı konuma gelmiş, ulusal egemenlik kavramı aşınmaya başlamıştır. Topluluğun bir sonraki aşamasını oluşturacak olan Avrupa Birliği bütünleşmesi, ancak, bu zorlayıcı ve üstün konumdaki birlik hukukunun geniş yetki alanının sınırlanması durumunda gerçekleşecektir. Bunun için de bu ilkenin Birliğin kuruluş anlaşmasında güvence altına alınması isteği kabul görmüştür.

Yerellik (subsidiarity) ilkesinin gerek Avrupa Birliği içerisindeki üye ülkeler arasında, gerekse üye ülkelerin kendi iç yapılarında başat kılınmaya çalışılması, AB yolundaki Türkiye'yi "Düzenleyici Reformlar" adı altında yönetsel bir yeniden yapılanmanın girdabına sokmuştur. Hiçbir demokratikleşme arzusu ya da yerelleşme kaygısı içermediği düşünülen bu yeniden yapılanma girişimleri, OECD'nin 2002'de Türkiye üzerine hazırlanmış olduğu bir rapordan dayanak almaktadır. Bu raporda şu cümleler, Türkiye'deki yerel ve merkezi düzeydeki yeniden yapılanma çabalarının temel gerekçesini de ortaya koymaktadır: "Düzenleyici reform, iyi çalışan bir piyasa ekonomisinin gelişmesi için elzemdir. Bunun, rekabete ve yenilenmeye engel olan hususları ortadan kaldırarak ekonomik etkinliği geliştirmesi beklenmektedir....Türkiye şimdiye kadar devlet yönetimini ve düzenleyici çerçevesini reforma tabi tutmakta yavaş hareket etmiştir. Fakat şimdi reform ivmesi hızlanmış bulunmaktadır. 1999 depremleri etkisiz devlet yönetimlerinin kabul edilemeyecek düzeyde yüksek bir maliyetinin (mesela imar mevzuatının uygulanmasındaki başarısızlık gibi) olduğunu ortaya çıkarmıştır"¹⁹.

Bu raporda yerel yönetimler için "...halen yetersiz bulunmaktadır ve bu düzenleyici kalitenin artırılmasına yönelik genel çabaları zedelemektedir" denildikten sonra yerel yönetimlerin hukuki yapısı ve çerçevesinin bütün idari yapıyı zedelediği gibi yerel yönetimlerin etkili ve verimli çalışmasını da engellediği öne sürülmüştür²⁰. Güçlü bir Türkiye ekonomisinin oluşturulmasında doğrudan yabancı yatırımların artırılmasının önemli bir rol oynayacağına da değinilen raporda²¹, kısaca, Türkiye ekonomisi, karlı ve verimli sektörleri ile özel ve yabancı sermayeye açılmalı, devletin ekonomideki rolü ya da payı en aza indirilmelidir önerisi yer almaktadır. Bu raporun hemen arkasından da Türkiye'nin merkezi ve yerel tüm yönetim yapıları, kamu kurum ve kuruluşları bir yeniden yapılanma girişimine konu olmuşturlar.

¹⁹ TÜSİAD-OECD (2003), Türkiye'de Düzenleyici Reformlar, Yayın No: TÜSİAD-T/2003/9/359, s.28.

²⁰ TÜSİAD-OECD, 2003, s.21.

²¹ TÜSİAD-OECD, 2003, s.22.

3. GENEL DEĞERLENDİRME

Liberal devlet düşüncesindeki devlet-birey karşıtlığı ile kamu hukukundaki devlet-yerel yönetim birlikteliği ve Avrupa Birliği'nin yerellik ilkesi bir arada ele alınarak Türkiye'deki yerelleşme çabaları incelendiğinde, ortaya çıkan manzara oldukça karmaşık görünmektedir. Yerelleşme kavramları bir birine karıştırılmaktadır. Önceden merkezi yönetime ait olan yetki ve sorumluluklar yerel yönetimlere bırakılmaya çalışılırken, yöntem tepeden aşağı bir aktarım içerdiği için yerellik ilkesiyle tutarsız durmakta (buna ancak yerelleşme denebilir); ancak hazırlanan yasa metinlerinde subsidiarity kavramı kullanılmaktadır. Merkez ile yerel arasındaki paylaşım ayrıntılı olarak tanımlanmadığı sürece yerellik ilkesinin uygulamada sıkıntılar yaratacağı bilinirken, örneğin Belediye yasasının 14. maddesinde "Belediye, kanunlarla münhasıran başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahalli müşterek nitelikteki her türlü görev ve hizmeti yapar veya yaptırır, gerekli kararları alır, uygular ve denetler" biçimindeki düzenleme ile belediyenin yetki alanı, genel ve soyut biçimde belirtilmiş olmaktadır. Bu durum uygulamada, özellikle yeni bir belediye örgütü ve klasik belediye hizmetleri dışında bir yerel talep söz konusu ise, aksaklık ve gecikmelere yol açabilir. Çünkü bu durumda belediye bürokrasisi, kendisinden talep edilen bir hizmetin kendi yetki alanında olup olmadığına, ancak yürürlükteki tüm yasaları inceledikten sonra karar verebilecekmiş gibi bir yorum ortaya çıkmaktadır.

Yapılmaya çalışılan yasal düzenlemelerde yerel yönetimlere aktarılan yetki ve sorumluluklar, yerel yönetimleri güçlendirmekten çok, merkezi yönetimin küçültülmesine hizmet etmektedir. Şayet bu kadar yetki ile donatılarak yerel yönetimlerin güçlendirildiği savı doğru ise bu durumda merkezi yönetimin güçsüzleştirildiği savı da doğrudur. Ancak, bu kadar çok görev ve sorumluluk altına giren yerel yönetimlerin güçlerini nereden alacakları, ayrıntılı olarak belirtilmemiştir. Merkezi yönetimin yetki kadar kaynak paylaşımında da cömert olması gerekir ki gerçekten güçlü bir yerel yönetim modeli ortaya çıkabilsin. Büyükşehir belediye yasasından anlaşılan, belediye, yasa ile kendisine verilen her tür hizmet için sermaye şirketi kurabilecek (m. 24), ihale, imtiyaz, yap-işlet gibi yöntemlerle özel sermaye kesiminden yararlanabilecek, büyük çaplı yatırımlar için iç ve dış borçlanmaya gidebilecek, sermaye piyasasında tahvil satabilecek (m. 7/e) ve her türlü hizmetinin karşılığını ücret olarak fiyatlandırabilecektir (m. 23/m). Yani piyasa kurallarına tabi bir yerel yöneticilik anlayışı getirilmektedir. Ancak, bu piyasacı anlayışın varacağı nokta, geleneksel yerel yönetim yapılarını aşındırarak, yönetimin toplumsal yapısını yok edecektir.

Yerellik ya da yerelleşme, yöntem veya isim ne olursa olsun, yerel yönetimlerde bir yeniden yapılanma çalışması başlatılmıştır. Ancak bu yapılanma kimin yararına olacaktır? Güçlü yerel yönetim, kamu hizmetlerinin yerinde, zamanında ve ona en yüksek faydayı atfeden kişilere bir kamu hizmeti olarak, sunulmasını sağlayabilecek midir? Yoksa amaç, Ankara’da atılan her imzaya ve söylenen her söze tepki veren piyasaları özgür kılmak mıdır? Gündelik yaşamda sıkça duyulan “piyasalar ne der?” sorusunun gittikçe önem kazandığı ve merkezi hükümetin temel sorunsalını oluşturduğu günümüzde, yerel yönetimleri güçlendirme girişimleri, ayak bağı ve rakip olarak görülen ulus devlet egemenliğini yumuşatmak, yerel düzeyde sermaye birikimini hızlandırmak, istihdam değil sermaye kesimine yeni yatırım olanakları sunmak gibi amaçlara hizmet edecektir. Çünkü yerele aktarılan kaynaklar, yetki ve sorumluluklara uygun oranda genişletilmediği ve gerek belediyeler gerekse il özel idarelerine borçlanma, özelleştirme, şirketleşme, hisse senedi ve tahvil çıkarma gibi konularda geniş bir serbesti tanındığı bir ortamda, yerel yönetimler karlılık ve verimlilik yarışına girecek, sosyal adalet, piyasa düzenleme, yerel toplumsal refahın artırılması, kültürel bütünleşme ve kamu hizmeti sunma gibi kaygılar taşımayacaklardır. Kaynak yaratma kaygısı, kentsel mekanları pahalı mekanlar haline getirecek, kent yoksullarının yaşamlarını daha da zorlaştıracaktır.

19.10.04 tarihinde hükümet, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü’nün (AOGM) kapatılarak, yetkilerinin sırası ile İl özel idareleri ile Toplu Konut İdaresi’ne (TOKİ) devredileceğini açıklamıştır. İl özel idarelerine devredilen yetki, giderleri ve zahmeti çok olan ama idare açısından gelir yaratmayan bir sorumluluk içermekte ve subsidiarity ilkesine kısmen uygun düşmektedir. Oysa TOKİ’ne devredilen AOGM’nün yetki ve sorumlulukları, gelir yaratıcı özelliktedir. Üstelik arsa gereksinimi gibi yerel bir gereksinimin yerel olmayan bir kurumun sorumluluğuna bırakılması, anılan ilkeden bir sapma olarak değerlendirilmelidir. Bu düzenleme yapılırken illerdeki arsa ofisleri de il özel idarelerine bırakılabilecekken, hükümet, arsa yığını, kendisinde tutmayı tercih etmiştir. Bu arsaların TOKİ tarafından nasıl değerlendirileceği, TOKİ’nin geçmişteki işlemlerinden bellidir. Bunun için bir yıl geriye giderek, Emlak Bankası’nın kapatılması ile İdare’ye geçen taşınmazların seri satışa nasıl konu olduklarını hatırlamak yeterlidir²². Her ne kadar yerelleşmeye vurgu yapılsa da, yönetim pratiği, akçal kaynaklar söz konusu olduğunda, koyu merkezîyetçi bir özellik göstermektedir.

²² AYDIN, Saadet (2003), *Türkiye’de Konut Sorununun Ekonomik Boyutları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Özellikle belediyeleri birer yatırımcı ve işletmeci gibi gören bir anlayış söz konusudur. Bu belediyeler karşısında yurttaş ve yerdeş kimlikleri aşınarak, müşteri kimliği öne çıkarılmaktadır²³. Küreselleşmenin (özelleştirme ve serbest piyasa ekonomisinin yanı sıra) temel dayanaklarından olan hükümet dışı örgütlenmeler ya da sivil toplum örgütleri, 2004 reformu ile, bürokrasinin yerine konmaya çalışılmaktadır. Yönetişim kavramı, toplumsal aktörlerin tümünü değil, özel sermaye kesimini ve bu kesimlerle dirsek temasındaki akademik kadroları içermektedir. Bu yönelim, post-modern kamu yönetimi anlayışının²⁴ yerel yönetim birimlerine yansımalarıdır.

Sermaye piyasalarından tahvil ihracı yoluyla, mali piyasalardan iç ve dış borçlanma ile kaynak sağlayıp, yerele devredilen pek çok hizmeti özel sektöre ihale ederek iş görmesi beklenen yerel yönetimler, altına girdikleri borç yükünü taşıyabilmek için, bir holding gibi çalışmak ve düşünmek zorunda kalacaklardır. Özel sermaye kesimine, yaptıkları işbirliği nedeniyle çeşitli ödümler vermek, ayrıcalıklar tanımak durumuna düşeceklerdir. Sosyal faydayı değil karlılığı düşünerek, istihdam yaratmayı değil minimum işçi maliyetiyle çalışmayı seçerek, şirketleşme yoluyla yerel bürokrasiyi, Büyükşehir statüsüyle yerel merkeziyetçiliği güçlendirerek yeni bir yerel yönetim anlayışı oluşturulacaktır. Doğal olarak bu denli geniş bir yelpazede hizmet sunabilmek için, yerel kaynakları sonuna kadar zorlamak, bir anlamda ayağı yorgana değil yorganı ayağa göre uzatmak zorunda kalacaklardır. Yerelleşme, merkezi yönetimin taşeronlaşmasını zorlayacaktır. Küresel kapitalizmin istediği bu ise, evet bu yerel yönetimlerde bir reformdur. Küresel kapitalist dizge kendini yeniden üretme bağlamında elverişli bir araç olarak subsidiarity ilkesine sarılmaktadır. Böylece, bu ilke sayesinde bir yandan yerel inisiyatifler harekete geçirilecek, “yapabilir kılınan” sivil toplum hükümet dışı örgütlenmeleri güçlendirecek, bu şekilde giderek devletin geleneksel yükümlülükleri zaman içerisinde yurttaş tarafından dahi anımsanmayacaktır. Geleneksel devlet anlayışında devlete ya da merkezi yönetimlere atfedilen görevler, artık yerel ve sivil örgütlerin görevi olacaktır. Aslında bu durum dozu iyi ayarlanmış bir biçimde gündelik yaşam pratiğine yerleşmiştir. En yalın ve anlaşılır örneği, milli eğitim okullarından verilebilir. Bu gün okula giden çocuğu olan veliler, okulun her tür masrafının veliye fatura edildiğini görmekte ama buna çok azı direnmektedir. Direnebilenlere en sert tepki ise sistemin içine çektığı diğer

²³DPT (2001), s.12.

²⁴ ERGUN, Turgay (1997), *Postmodernizm ve Kamu Yönetimi*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 30, Sayı 4, ss:3-15.

velilerden gelmektedir. Veliler, Milli Eğitim Bakanlığının ve il müdürlüklerinin yapması gereken görevleri bilmemekte ya da unutmaktadır. Bu gün veliler öğretmen maaşını ödemek dışında her şeyi yapmaktadırlar. Yakında maaşların da velilerden toplanması ve performans dayalı bir ücretlendirme başlatılması söz konusu olursa, buna da şaşmamak gerekir.

Sonuç olarak, Türkiye'deki geleneksel yerel yönetim yapıları ile özekselsel yönetim anlayışı, 2000'li yıllarda temellerinden sarsılmaktadır. Yeni iktisat, geleneksel olan her şeyi, kent yönetimlerini, bürokrasiyi, özekselsel sorumlulukları, yurttaşlık ya da yerdeşlik kimliğini aşındırmakta, yerlerine kendi kurallarına göre biçimlenen yeni roller koymaktadır. Yönetimsel birimlerin belirlenmesinde "ölçek ekonomisi"nin gerekleri göz önüne alınmakta; geleneksel devlet-piyasa karşıtlığı, *piyasaya yardımcı devlet* bütünlüğüne dönüşmektedir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Saadet (2003), **Türkiye'de Konut Sorununun Ekonomik Boyutları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- CANATAN, Bilal (2001), **Yerellik İlkesi**, Ankara: Galeri Kültür Yayınevi, s.21.
- CAROZZA, Paolo G. (2003), *Subsidiarity as a Structural Principle of International Human Rights Law*, s. 50 **The American Journal of International Law**, Vol. 97:38, ss: 39-79, <http://www.asil.org/ajil/carozza.pdf>, indirilme tarihi: 21 Ekim 2004.
- DİNÇER, Ömer ve Cevdet Yılmaz (2003), **Değişimin Yönetimi için Yönetimde Değişim**, Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma:1, Ankara: Başbakanlık.
- DPT (2001). **Yerel Yönetimler**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: Yayın No: DPT: 2538- ÖİK:554.
- ERGUN, Turgay (1997), *Postmodernizm ve Kamu Yönetimi*, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 4, ss:3-15.
- GÜLER, Birgül Ayman (2004), Yerel Yönetim Taslakları Üzerine Değerlendirme, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 2004.
- HARVEY, David (1999) **Postmodernliğin Durumu**, (Çev. Sungur Savran), 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5216.html>.

http://www.cankaya.gov.tr/tr_html/ACIKLAMALAR/3.8.2004-2819.html

- KELEŞ, Ruşen (1995), *Hizmette Halka Yakınlık (Subsidiarity) İlkesi ve Yerel Yönetimler*, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 4, Sayı 1, ss:3-14, Ankara: TODAİE.
- KETENCİ, Şükran (24.02.1994), *Taşeron Belediyecilik Geliyor*, **Cumhuriyet**.
- KEYDER, Çağlar ve Ayşe ÖNCÜ (1993), **İstanbul And The Concept of World Cities**, İstanbul: Economy and Society- Friedrich Ebert Vakfı.
- KOÇ, Yıldırım (2003), Kamu Yönetimi Reformu: Devleti “Yeniden Yapılandırmak” mı, “Üniter Yapıyı Zayıflatmak” mı?, Stradigma.Com, Aylık Strateji ve Analiz e-dergisi, Ekim 2003, Sayı 9.
- Radikal, 23.07.2004.
- TEKELİ, İlhan (2001), **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, Ankara: İmge yayınları.
- TOBB (1996), **Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılması**, Yerel Yönetim Reformu Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: TOBB Genel Yayın No: 303-BÖM- 33.
- TOKİ (1993), **Türkiye’de Yerel Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi**, Raporlar Dizisi 1, TOKİ ve IULA-EMME, İstanbul: Kent Basımevi.
- TÜSİAD (1995), **Yerel Yönetimler Sorunlar Çözümler**, İstanbul: Yayın No. TÜSİAD-T/95- 9/184.
- TÜSİAD-OECD (2003), **Türkiye’de Düzenleyici Reformlar**, Yayın No: TÜSİAD-T/2003/9/359, s.28.